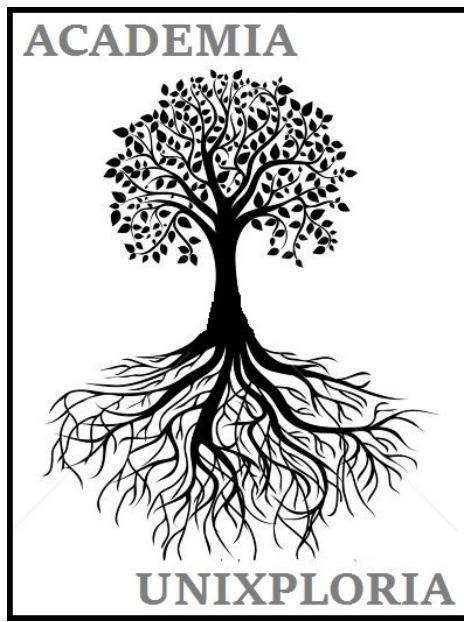

Skrattet och folket.

**En genomlysning av Michail
Bachtins tankar.**

Rabelais och skrottets historia av Michail Bachtin

Syftet med detta paper är att få ett grepp om Michail Bachtins bok *Rabelais och skrottets historia*. Vad jag främst inriktar mig på är de teser Bachtin för fram i boken. Jag ämnar också beskriva övergången från skrottakulturen som en delad upplevelse mellan elit- respektive folkkulturen till att bli en del av den s k folkkulturen. Slutligen kommer också Bachtins kulturprocess (läs skrottakulturens framväxt) att sättas i förhållande till Peter Burkes syn på den folkliga kulturen, som redovisats i Burkes bok *Folklig kultur i Europa 1500-1800*.

En kort biografi: Michail Bachtin

Michail Bachtin var egentligen inte en historiker av facket; Bachtin doktorerade i litteraturvetenskap. Detta till trots har hans teorier om kultur under främst renässansen och medeltiden fått en oerhörd uppmärksamhet bland etablerade historiker. Bachtin föddes 1895 i Orjal, en stad i Ryssland. Hans familj tillhörde en gammal adelssläkt. 1914 började Bachtin att studera vid universitetet i Petrograd. Universitetet var vid denna tidpunkt en viktig stad i Europas intellektuella kretsar. Nya teorier om språk och litteratur-och inte minst marxistisk filosofi-hade sina förespråkare och uttolkare här. 1929 fängslades Bachtin p g a de teologiska ståndpunkter och åsikter han hyste. Under mer än fem år satt Bachtin fängslad i ett läger för "oliktänkande"; detta var en del av den kommunistiska diktaturens utrensningar.

Många av Bachtins vänner och kollegor försvann under samma period. Bachtin förvisades till en liten ort på gränsen till Kazachstan och Sibirien. Detta berodde troligtvis på den benmärgsinflammation Bachtin led av. Under slutet av 1930-talet arbetade Bachtin med sin doktorsavhandling, *François Rabelais och realismen*-denna blev klar 1940. P g a kriget omöjliggörs dock disputationen; först år 1946 får Bachtin sin doktorsgrad efter långa diskussioner. Då avhandlingen sågs som alltför "kosmopolitisk" fick Bachtin aldrig avhandlingen publicerad i bokform.

Michail Bachtins litteraturteorier kan, enligt min mening, delvis förstås mot bakgrund av den kommunistiska diktatur han var ett offer för. Bachtin var större delen av sitt liv deporterad

och först efter Stalins död rehabiliterades han och kunde ge ut sina verk. Att tolka följande ord av François Rabelais bokstavligt blir svårt sett ur Bachtins perspektiv som deporterad:

"Att skratta-det är människans utmärkande drag."

Bachtins karnevaliska litteraturstudier

Michail Bachtins stora banbrytande insatser inom främst litteraturvetenskapen var dels hans *karnevalsteori*- och dels tesen om den *polyfona romanen*. Det boken, *Rabelais och skrattets historia*, främst behandlar är just karnevalsteorin. Bachtin ser i karnevalstraditionen ett motspråk till det slutna maktsystem som kyrka och statsmakt utgjorde- och alltjämt utgör:

"Alla former och symboler i karnevalsspråket är genomsyrade av förändringens och förnyelsens patos, av medvetandet om den glada relativiteten i all härskande sanning och makt."

Att symboler, ceremonier, seder- och bruk blir intressanta, sett ur Bachtins perspektiv, är ganska uppenbart. I den folkliga kulturen finner Bachtin nämligen "bevisen" för att de båda antagonisterna folkkultur- och elitkultur hade skilda kulturbegrepp beträffande skrattet.

Bachtins huvudsakliga källor består av samtida skönlitterära berättare; Rabelais har av förklarliga skäl fått en framskjuten position. Att just romanen kom att stå i centrum för hans undersökningar är knappast förvånande: romanen (skönlitteraturen) är till sin natur anti-auktoritär. Som litterär genre är den öppen, i konstant förändring och användandet av olika språkliga aforismer gör romanen öppen för tolkningar.

Bachtins diskussion av karnevaler har betydande tillämpning på de enskilda texter Bachtin utgår från. Bachtins huvudsakliga källa, Rabelais, blandas friskt med andra renässans- och medeltida författare. Den karnevaliska, folkliga skrattkulturen visar en särskild hållning till omgivningen och världen i stort. Vad den framför allt åstadkommer är ett åtminstone temporärt "kryphål" undan den fruktan och rädsla som präglade folkets vardag: "I klasskulturen är allvaret officiellt och auktoritärt: det är förbundet med våld, förbud och

inskränkningar. *Detta allvar innehåller alltid ett element av rädsla och fruktan.* I det medeltida allvaret var detta element starkt förhärskande. Skrattet förutsätter däremot ett övervinnande av fruktan. Skrattet påbjuder inga förbud eller inskränkningar. Makt, våld, auktoritet använder aldrig skrattets språk.”

De festligheter som är förbundna med karnevalen är kollektiva; det finns inga privata sfärer, inga åskådare. Alla är medspelare och agerande. Under karnevaler (och andra ceremoniella, folkliga festligheter) kastas alla hierarkier om: dårar blir kloka, kungar blir tiggare, allt blir så som det omvända. Detta innebär också att makten och eliten-inklusive kyrkans människor förvärldsligas. Med Bachtins egna ord: den ”glada relativiteten”, det stora gapskrattet drabbar allt och alla. Det auktoritära och allvarliga upplöses och hånas. Sexualiteten, de kroppsliga funktionerna visas fullt öppet upp. Till och med döden binds samman och blandas med födelsen., slutet med en början.

Enligt min mening kan man se tydliga likheter mellan Bachtin och *Emmanuel Le Roy Ladurie*. Laduries bok, *Karnevalen i Romans*, tar i likhet med Bachtin också upp karnevalsstämningen som ett sätt för ”folket” att vända upp och ned på hela verkligheten: tiggaren blev kung och vice versa. Denna ”karnevalsstämning” finner Bachtin hos flera av de samtida författarna, såsom Shakespeare, Cervantes-och kanske främst Rabelais.

Bachtin är kanske mest känd för sin så kallade dialogism. Dialogismen är en litteraturvetenskaplig teori som i korthet innebär att forskaren i samtida litteratur utläser de många ”röster” som finns i ett språk; Bachtin kallar dessa röster för polyfona, då de just är flerstämmiga. Från dessa polyfona källor läser Bachtin ut till exempel skrattekulturen under medeltiden och renässansen. Hos författare som Rabelais finner Bachtin också ett starkt samband mellan den folkliga kulturen och karnevalerna som utmynnade i skrattets ”kultur” (delvis berodde detta på att författaren använde sig mycket av folkliga liknelser och språkbruk).

Skrattekulturens utveckling

Redan under antiken finns belägg för att människans gränser mellan kroppen och världen i övrigt suddades ut. Bachtin finner till exempel i *De hippokratiska skrifterna* belägg för detta:

”Kroppen såväl hos människan som hos öfriga levande varelser får sin näring af tre ämnen; dessa tre näringsämnen ha följande namn: mat, dryck och luft (pneuma). Luften finns dels inom kroppen, och kallas då gas, dels utom kroppen (luft i egentlig mening).”

Naturligtvis säger detta lilla textstycke inte allt. Dock kan man utläsa att de näringsämnen människor och ”andra varelser” behöver inte är separerade från kroppen. Jämförelsen med de fyra elementen och människans förmåga att bryta ner gränserna mellan sig själv och sin omgivning är på många sätt också karakteristiskt för den medeltida skrattekulturen. Under medeltiden kunde människorna (d v s ”folket”) under exempelvis karnevalstider helt och hållet utplåna gränsen mellan det kroppsliga och den offentliga omgivning i vilken individen befinner sig.

Till sin utgångspunkt använder sig Bachtin, som tidigare nämnts, av den franske renässansförfattaren *François Rabelais* (ca 1495-trol 1553). Under renässansen uppfattades skrattet som starkt förbundet med en djupare, allvarigare filosofisk mening. Skrattet var under renässansen ett uttrycksmedel för sanningen och historien om människan och hennes värld. Skrattet kan, enligt Bachtin på detta sätt karakteriseras som mer genomsådande och sanningssägande än ”det allvarliga”. På detta var skrattet lika tillåtet som allvaret i renässanslitteraturen. Faktum är att vissa aspekter av livet endast var tillgängliga för skrattet.

Under 1600-talet utvecklades skrattekulturen till att bli en icke-filosofisk kultur. Likaså kan skrattet aldrig bli kollektivt, som det framträdde under renässansen och medeltiden. Historien och de personer som representerar den kan heller aldrig förlöjligas. De mycket populära hånen mot kända personer ur elitkulturen accepterades inte på samma sätt under 1600-talet. En annan intressant faktor som följde av denna nya syn på skrattet var att hela skrattekulturen degraderades i den samtida litteraturen. Man ansåg att skrattet aldrig kan användas för att beskriva sanningen om världen och människan.

Den komiska litteraturgenren användes under 1600-talet endast bara till mindre seriös litteratur. Till skillnad mot 1600-talets degradering av skrattet såg renässansen-åtminstone till en början skrattet som en pånyttfödande, positiv och skapande kraft. Antiken försvarade

skrattets litterära kvalitet-och infogade den i det humanistiska idéarvet. Renässansens skrattekultur hade sin utgångspunkt, sina referensramar i både medeltiden och antiken. Antiken präglade skrattekulturen under renässansen såtillvida att man nyttjade *Hippokrates' roman* och Aristoteles citat ur dennes bok, *Om själen*: "Av alla levande varelser är det blott människan som fått skrattets gåva." Medeltiden präglade renässansens skrattekultur då medeltida "skratteorier" bestämdes- och präglades av det folkliga. På så sätt kom också Rabelais samtid att få en folkligt betonad skrattekultur. Den rika medeltida skrattekulturen skapades och levde utanför den höga elitkultur som företrädde den officiella litteraturen och det officiella språkbruket.

Bachtin håller sig mycket till medeltiden. Faktum är att han finner grundfaktorerna till renässansens skrattekultur i just det medeltida, folkliga kulturarvet. Upplösningen av det medeltida feodalväsendet, den teokratiska hierarkin och förlöjligandet av "det officiella" var grundat i den karnevalsliknande skrattekultur som präglade hela medeltiden. Kanske var just skrattet ett sätt att komma ifrån den annars hårda och betungande vardagen. Medeltidens skratt blev därför också ett sätt för den "lilla" människan att bilda sin egen uppfattning av världen. Under Rabelais' tid utmynnade detta som ett uttryck för en helt ny, icke-officiell och (till stora delar) kritiskt historiskt medvetande. Sätter man renässansens framträdande individualism i samband med skrattekulturen är det inte så svårt att förstå att den av Bachtin funna skrattekulturen under renässansen var mycket individualistisk. Likaså var den kritisk till hela den etablerade makteliten. Den officiella bilden av skrattet var att det inte var något gott. Under antiken, medeltiden och renässansen fördömde kyrkans män skrattet. Dom gick t o m så långt att de sa att skratt och skämt inte kommer från Gud utan från djävulen. En kristen människa skall ständigt vara allvarsam, känna ånger och smärta för att kunna ges en chans att bota sina synder. Under medeltida folkfester, som till exempel "dårarnas fest", förlöjligades de kristna riterna och hela den kyrkliga hierarkin. Detta var dock inte tänkt som kritik av tron i sig: kritiken riktades mot de som på jorden företrädde densamma. Man gjorde åtskillnad mellan det materiellt-kroppsliga och det andliga; under dessa folkfester kom det kroppsliga, den andra sidan av människans natur, upp till ytan. Kyrkan uppfattade aldrig skillnaden som ovan skildrats. De kyrkliga företrädarna såg i stället dessa fester som att människan visade upp sin "dumma" natur. Att man till exempel efter fastan ville släppa alla

hämningar och plocka fram det sexuella, de kroppsliga behoven och vända upp-och-ned på hela de hierarkiska samhällsordningarna var för elitens kultursfär svårt att förstå.

Man kan naturligtvis ställa sig frågan hur vanligt det var att sådana folkliga fester anordnades. Festerna i sig var flitigt förekommande. Likaså brukade man oftast använda sig av förlöjligande riter och skådespel. Under medeltiden gick det t o m så långt att det folkliga skrattet trängde sig in inte bara i de lägre religiösa skikten utan också i den teokratiska makteliten.

Att elitens syn på de folkliga festerna ändå var så kritiska förklarar Bachtin med fem möjliga orsaker:

1. Den officiella religiösa och feodala maktkulturen var under medeltidens början dåligt utvecklad.
2. Den folkliga kulturen var oerhört mäktig. Makteliten använde sig t o m av den folkliga skrattkulturen i egna propagandasyften (detta var ett sätt att nå ut till folket).
3. Det legaliserade folkliga skrattet från romartiden var fortfarande mycket levande och vitalt i den folkliga kulturen.
4. Kyrkan försökte att göra de hedniska festligheterna till kristna högtider genom att lägga de kyrkliga festerna under samma tidpunkt som de folkligt hedniska; detta var ett grepp som misslyckades.
5. Slutligen noterar Bachtin att den tidigt medeltida feodala regimen ännu var ganska progressiv och därför också relativt folklig i sin framtoning.

Alla dessa punkter sammantaget gjorde att den medeltida epoken hade en relativt tolerant attityd gentemot den folkliga skrattkulturen. Viktigt att notera är dock att skrattkulturen fortfarande var en *delad* upplevelse. Folk och elit såg på skrattet på olika sätt. Den officiella versionen, sammanställd av kyrka och maktelit, var allvarlig och strikt. Folkets syn på skrattet

och det komiska var däremot lättsam och (i viss mån även) hånfull. Det medeltida, folkliga skrattet var, liksom det materiellt-kroppsliga, oskiljaktigt förbundet med festen. Medeltidens skratt var folkligt festligt-inte officiellt festligt. Slutligen kan sägas att medeltidens skrattekultur var utmönstrad från den officiella kulturen och elitens världsåskådning. Den folkliga skrattekulturen sökte finna legalitet för sin hållning under varje folklig festlighet. Därav blev också den renässansens- och medeltidens skrattekultur också starkt anknuten till de lokala sedvänjorna. Bland annat den lokala folkloren spelade en oerhört stor betydelse för den skrattekultur Bachtin finner.

Bachtin berör inte så mycket hur många-och kanske viktigast-vilka som deltog i denna folkliga skrattekultur. Som tidigare nämnts så deltog även präster under medeltidens början i de festligheter som fanns. Bachtin finner emellertid belägg för att de som allra aktivast deltog i karnevaler och andra fester var studenter, skråmedlemmar och klerker ur de lägre och mellersta skikten. Vidare fastslår Bachtin att den medeltida skrattekulturen tillhörde alla för att " [...] ingen kunde motstå den." Ett citat som ytterligare betonar detta är som följer: "Det medeltida skrattet [...] är en social förnimmelse som omfattar hela folket."

Att just klerker-och medeltidens intelligentia över huvud-var aktiva deltagare i festligheterna tycker inte Bachtin är underligt med tanke på att det familjära, icke-officiella språk de talade i sina hem var präglat av det materiellt-kroppsliga folkspråket. Därför, menar Bachtin vidare, var den folkliga skrattekulturen tilltalande.

Under slutet av medeltiden antar skrattekulturen en mer klassöverskridande form. Den karnevalsliknande feststämning som var så karakteristisk för hela skrattekulturen började under slutet av medeltiden- och renässansens början att tränga in även i det officiella livet. Under renässansen antar skrattekulturen sitt fulla kritiska och självständiga *historiska medvetande*. Detta historiska medvetande under renässansen, menar Bachtin, fanns i alla klasser i samhället. Det var så att säga under renässansen som denna process fullbordades (notera att skrattekulturens utveckling var en framåtskridande *process*, inte en struktur). Det filosofiska synsätt som tidigare varit gällande ersattes nu alltså med en form av ett historiskt medvetande. Under renässansen använde folket skrattet för att ta farväl till den döende epok av sjukdomar, plågor och ofrihet, som medeltiden sågs som; skrattet var ett sätt för

renässansmänniskorna att se an en mer ljus framtid, en i det närmaste utopisk framtid. I individualitetens tecken skulle man nu glömma allt vad kyrkan och den forna maktsfären åstadkommit. En likhet med medeltidens skrattekultur var att även renässansen i skattet såg en "ventil" som möjliggjorde ett visst mått av frihet. Under karnevalerna vändes, som tidigare nämnts, alla hierarkier upp-och-ned. Skattet var ett sätt att nå frihet, om än i begränsad, teatralisk form.

Enligt Bachtin representerar renässansen höjdpunkten i skrattekulturen. Rabelais, författare till de komiskt-satiriska böckerna om bland annat Pantagruel, utmärker sig under samma tidpunkt som den som bäst bär upp detta kulturarv. Bachtin finner i Rabelais' romaner otaliga exempel på renässansens skrattekultur. Bland annat finns det, enligt Bachtin, belägg för att exempelvis torgspråket, det familjära samtalet etcetera format den skrattekultur som blev en så uppskattad del av det folkliga festlivet.

Renässansen var alltså den period under vilken skattet övergick från att vara en delad upplevelse till att bli en del av den folkliga kulturen. Skrattekulturen trängde nu även in i maktens korridorer. Det skatte som tidigare varit en delad upplevelse för folk- respektive elitkultur kom nu att bli en del av alla människors liv, inte bara folket. Bachtin ser denna process fortsätta även långt in på 1700-talet.

Det karnevalska formspråket, motiven och symbolerna hade ett mycket stort inflytande även på 1700-talets rationella epok. Detta inflytande märks inte minst i litteraturen från samma tidsperiod. Skillnaden mellan renässansens skrattekultur och 1700-talets är den att de karnevalska formerna, som skrattekulturen frambringat, under 1700-talet i stället började användas som *konstnärliga medel*. De hade formaliserats och anpassats för att bli en del av "finkulturen". Bachtin hävdar till exempel att det sk voltaireska skattet inte hade den känsla av pånyttfödelse och framåtanda som skattet haft under medeltiden- och kanske främst renässansen.

Bachtin går så långt att han hävdar att allt som var positivt under 1700-talet låg utanför skattet. Det positiva framträder mer som en abstrakt idé. Man kan säga att de nya teorier om skattet som framkom under 1700-talet var mer problemställande än komiskt

”lössläppta”. Skrattet hade till viss del förlorat greppet om den folkliga kulturen. Till stor del har detta att göra med det vetenskapliga allvaret, som fick sin prägel under just 16- och 1700-talet. Vetenskapen är till sin natur problemställande och självkritisk. Detta teoretiserande anser Bachtin var det som möjliggjorde framväxten av det han kallar för ”*det stränga vetenskapliga allvaret*”.

Min högst personliga reflektion över detta fenomen är att just att det vetenskapliga allvaret har ett mycket starkt inflytande på människor även i dag. Man skrattar ogärna i offentlighet. I vårt moderna samhälle har man i stället funnit andra, legaliserade och accepterade, sätt att skratta. Jag tänker närmast på film, TV och fester, under vilka man ofta berusar sig. Så länge man inte ”är sig själv” är det fullt accepterat att skämta och skratta högt och öppet. Är man däremot vid sina ”sinnes fulla bruk” så gör man inte en sådan sak i offentlighetens ljus. Man kan karakterisera det moderna allvaret med Bachtins term, då han talar om *öppet-respektive slutet allvar*. I vårt (västligt orienterade) samhälle präglas vi av det slutna allvaret. Det öppna allvaret däremot fruktar varken det offentliga skrattet eller ironin... (Sett ur *Norbert Elias* civilisationsprocess-perspektiv är det naturligtvis inte konstigt att människor av i dag fått lära sig att hämma sina verkliga känslor; man skrattar bara åt direkta skämt i offentlighet.)

Peter Burke och skrattekulturen

Peter Burkes bok, *Folklig kultur i Europa 1500–1800*, behandlar till en viss del de aspekter Michail Bachtin försöker sig på. Burke ser i den europeiska folkkulturen ett mångfasetterat hav av olika seder, bruk och ståndpunkter beträffande hur kulturen rätteligen borde karakteriseras. Skall man försöka sig på att åskådliggöra Bachtins teorier om skrattekulturen ur Burkes perspektiv måste man först och främst klargöra att Burke ser på ”folket” ur ett mer mångfasetterat synsätt än Bachtin.

Bachtin har en tendens att se folket som en homogen massa, medan Burke ser många kulturella skillnader även bland folket (d v s folket är på intet sätt enhetligt). Man kan i all korthet säga att både Burke och Bachtin har samma utgångspunkt: de ser båda på kulturen som en process. Denna process är till sin natur dynamisk. Människorna ses inte som inaktiva

mottagare av kulturtraditioner utan de är synnerligen kulturskapande. I detta kulturskapande framstår naturligtvis konflikt-perspektivet som avgörande för kulturens framåtskridande. Burke behandlar den folkliga kulturen från högrenässans till 1800-talets industrialiseringsprocess. Burke har inga direkta iakttagelser vad beträffar skrattekulturen. Däremot kan man på ett ganska enkelt sätt åskådliggöra den process i vilken eliten endera tog en del av skrattekulturen, endera tog avstånd och kritiserade densamma.

Till en början (läs 1500-talets början) var eliten integrerad med den folkliga kulturen. Adeln och prästerna var t o m aktiva i den folkliga kultur som bestod av exempelvis karnevaler, fester etcetera Burke påpekar också att "Adelsmän och bönder tycks ha haft samma smak för riddarromaner." Förhållandet mellan elitkultur och folkkultur präglades alltså under 1500-talets början av ett ömsesidigt givande och tagande. Något senare började dock eliten att ta avstånd från den folkliga kulturen; det var i samband med detta som "folket" började att med skattets- och ironins medel-förlöjliga överheten. Samtidigt är det av intresse att notera att Burke (i motsats till Bachtin) upptäcker det faktum att när en person ur överklassen överträder de kulturella normer man haft som referensramar blottas också den egna klassens normer.

I korthet skulle detta innebära att de personer ur överklassen som deltog i folkets skrattekultur (i strid med de gällande normerna) faktiskt hjälpte till att blottlägga de, enligt folket löjliga, referensramar eliten hade. Elitens invändningar gentemot den folkliga skrattekulturen var, enligt Burke, främst av två slag: *teologiska* och *etiska*. Det var emot Guds ordning att förlöjliga kyrkans teokrati och Guds skapelse. Det gick också emot (elitens) moral; det var inte samvetsenligt att förlöjliga personer ur de högre klasserna. Burke ser i sin studie en omvändning efter ca 1650; efter ca 1650 var elitens invändning bara moralisk (kyrkan hade uppenbarligen förlorat något av sin maktposition).

Efter att till en början varit del av samma kultursfär, började så elit- och folkkultur att separera. Eliten såg nu i stället ner på folkets barnsliga och löjliga uppträdande; man såg humorn och skattet mer som ett tecken på dumhet. Med industrialiseringen (ca 1800) kom alltså skillnader att uppstå mellan elitens kulturella referensramar och folkets; eliten sluter sig mot den hotande pöbeln. Från att tidigare ha sett på folket som en del av sin egen kultur

började man nu alltså att betrakta folket som dumma fånar i stort behov av vård och ledning. Om inte överklassen stod för denna ledning skulle nationen gå under. (Paralleller kan dras till *Norbert Elias* civilisationsprocess, där han hävdar att människan började "civiliseras" i och med nationalismens/statens uppkomst under 17–1800-talen.) Runt 1800-talets början förändrades emellertid åter elitens syn på den folkliga kulturen. Nu såg man i stället snarast upp till det enkla folket. Folket hade bevarat renheten och ursprunget i kulturen som helhet. Elitens exotism beträffande folket började nu göra sig tydligt gällande; man såg folket som objekt. Den skrattekultur vi talar om blev nu ett tecken på sundhet och kulturell renhet. Samtidigt som man samlade in visor, fabler och annat folkligt "kulturmaterial" framträder dock skillnaden mellan elit och folk lika tydligt som tidigare. Man tyckte nu om folkets kultur-men ville inte blanda sig med densamma; man såg folkkulturen som studieobjekt. Utvecklingen kan tydligast sägas med Peter Burkes egna ord: "År 1500 föraktade de (d v s eliten, min anm.) den stora massan men delade dennas kultur. Omkring 1800 hade deras efterföljare slutat att delta spontant i folkkulturen men höll på att återupptäcka den som någonting exotiskt och därför intressant. De började till och med beundra "folket", som var denna främmande kulturs ursprung."

Sammanfattningsvis kan man bara säga att Bachtin och Burke har liknande förhållningssätt beträffande elitens invändningar gentemot folkets skrattekultur. Burke behandlar visserligen bara skrattet implicit, men man kan ändå dra slutsatsen att det sätt varpå eliten sett på folkets sedvänjor i stort följer den process Bachtin beskriver. Tilläggas bör också att de båda använder sig av liknande källor-nämligen med perioden samtida skönlitteratur etcetera. Personligen tycker jag att man får ett mer greppbart perspektiv på skrattekulturen om man ser det ur ett konflikt-perspektiv mellan elit- och folkkulturer.

Personliga reflektioner

Avslutningsvis vill jag bara kort göra några personliga kommentarer beträffande Michail Bachtins bok, *Rabelais och skrattets historia*. Jag tycker nog att Bachtins tes om skrattekulturen är oerhört intressant. Bachtins språk är något tungt om man inte innan har en viss sakkunskap vad beträffar litterära termer och teoribildningar. Bachtin använder sig mycket av citat och andra litteraturvetenskapliga "finesser". Att använda sig av Peter Burke

som ett komplement vid sidan av Bachtins bok är enbart positivt, då Bachtin ibland nästlar in sig lite för mycket. Kanske är det inte hans mening-det är ju trots allt hans doktorsavhandling(!) Dock: boken blir svårläst utan någon form av "förhandsinformation". Att tolka/se Bachtins skrattkultur ur Burkes kulturprocess gör läsningen enklare. Att ha Burkes tidsperspektiv beträffande elitens attityder gentemot folkets seder och bruk i åtanke är att rekommendera. Annars är boken ett utmärkt bidrag till en dåligt studerad företeelse i vår mänskliga historia. Kanske kan *A.I. Herzens* ord symbolisera det ambivalenta förhållningssättet till skrattet: "Skrattet är ingenting man skämtar om [...]"